

ut Glossa, ibi interpretatur, citans cap. Nullus, 13, quæst. 2, ubi nihil de hac re dicitur; tamen cum verba textus indefinita sint, satis commode hoc modo exponuntur, et ad eas personas accommodantur, quibus convenienter applicari possunt. Tandem ibi non est sermo de vestibus sacerdotalibus, quibus corpora defunctorum sacerdotum indui solent, sed est sermo de palla seu mappa altaris, de quibus facile concedi potest, non debere in hunc usum converti, ut in eis corpora defunctorum, etiam sacerdotum, obvolvantur (ita enim textus loquitur), quod proprio significat, uti hujusmodi pallis tanquam syndone quadam ad nuditatem corporis defuncti immediate cooperiendam, quod non est in usu, etiam circa corpora sacerdotum, nec decet fieri sine magna necessitate, ut per se manifestum est.

7. *Dubium de vasis argenteis.* — *Responsio.* — Ultimo pertinet ad hoc genus veneracionis id, quod antiquis etiam decretis statutum est, ut hujusmodi res sacrae ad profanos usus seu communes amplius non revertantur, non solum quamdiu consecrationem retinent, de quo jam dictum est, sed etiam postquam illam amiserunt per dissolutionem, vel scissionem, aut fractionem. Hoc notavit hic D. Thom., ad 3; Paludan., Soto, et alii, dist. 13; Sylvester, verb. Benedictio; et sumitur ex dist. 1, de Consecr., ubi in cap. Ligna, præcipitur, ne ligna Ecclesiæ dirutæ ad aliud opus sumantur, nisi ad aliam Ecclesiam, vel ad profectum in monasterio fratrum, non vero in usum laicorum, sed igni potius esse comburenda; ubi Glossa notat, etiam in conventu Religiosorum non debere assumi ad fabricam coquinæ, vel alterius loci similis, sed ad capitulum, seu dormitorium, vel alia similia honesta loca. Rursus in cap. Altaris, sic dicitur: Altaris palla, cathedra, candelabrum et velum, si fuerint vetustate consumpta, incendio dentur, quia non licet ea, quæ in sacrario fuerint, male tractari; cineres quoque eorum in baptisterium inferantur, etc. Et hoc ipsum intelligendum est de vestibus sacerdotalibus, et de aliis ornamentis vel rebus sacris, præsertim de benedictis, et quæ immediate attingunt altaris ministerium, vel Ecclesiæ ornatum. Solum videtur esse dubium de vasiis argenteis; nam, postquam conftracta sunt, vendi possunt, et consequenter materia eorum converti in communes usus. Respondetur imprimis, non posse vendi, nisi in certis casibus, quos attigit Ambr.,

2 Offic., cap. 28, et de his tractant Summistæ, verbo Alienatio, et alibi latius dicendum est. Deinde cum illi casus semper ex necessitate oriuntur, et ad pietatem pertineant, talis usus non est a religione alienus, eo vel maxime, quod, ut possint hujusmodi res ad alias communes usus deservire, debent iterum ferro et igne quodammodo transmutari, et ideo moraliter loquendo jam videntur esse omnino aliae; et ideo nullum est incommodum, quod postea aliis usibus deserviant.

8. *Quæsitum.* — *Quæsito satisfit.* — Sed quæres, an a contrario ex his rebus, quæ profanis usibus deservierunt, possint res sacrae confici. Aliqui enim existimant, hoc esse prohibitum, et Minores habent privilegium quo eis concessit Sixtus IV, ut secura conscientia possint convertere vestes et pannos profanos in paramenta et alias Ecclesiasticos usus; ergo tale privilegium supponit, hoc jure communi non licere. Sed in universum hoc dici non potest; nam constat, spolia domus profanæ dirutæ posse sanctissime dedicari ad templum vel monasterium redicandum. Item ex ueste pretiosa potest fieri casula, ut constat ex piorum usu. Unde quotiescumque res profana mutat figuram seu artificiale formam, non est dubium, quin hoc possit fieri. Difficultas vero nonnulla esse posset, retenta etiam eadem figura, an possint res profanæ ad usus sacros dedicari. Sed in hoc etiam dicendum est, si secundum illam figuram aptæ sint ad aliquem usum sacram, id posse fieri, per se loquendo, si aliqui non interveniat scandalum, vel specialis aliqua indecentia, quia hoc nullibi est prohibitum, et per priorem usum non contrahunt aliquam maculam, et si quam videntur moraliter habere quadam extrinseca denominatione, per benedictionem vel declarationem ad usum sacram purgantur; sic enim constat, communes domos in templo esse conversas; Marcellus enim Papa domum Lucinæ consecravit, Urbanus domum Cæciliæ; nec solum vulgares domos; sed templo idolorum in Ecclesiæ conversa sunt, ut constat de celebri Romana Ecclesia, quæ Rotunda dicitur, quæ Pantheon prius dicebatur, quam Bonifacius IV in honorem omnium Sanctorum consecravit; et idem constat de aliis innumeris, quæ longum esset referre. Idem ergo fieri potest in paramentis et aliis hujusmodi rebus.

9. *Vera latræ solum divinæ naturæ competit.* — Circa posteriorem partem hujus sectionis, in primis statuo, simpliciter et absolute

concedendum esse, hujusmodi res sacras aliqua convenienti adoratione et honore prosequendas esse. Itaque quamvis haec obligatio non semper urgeat, quia est per modum affirmativi præcepti, tamen non est dubium, quin suum locum habeat, vel semper, quoad specificationem, id est, quod si hujusmodi res tractandæ sunt, honorifice tractentur, vel opportunis temporibus, quoad exercitium. Sic autem explicata haec veritas probatur aperte ex VII Synodo, act. 7, in definitione fidei, quæ est veluti conclusio rerum omnium, quæ in præcedentibus actionibus disputata et adducta fuerant; definitur autem ibi, sacræ imaginibus salutationem et honoriam adorationem adhibendam esse, non secundum fidem nostram veram latriam, que solum divinæ nature competit. Et deinde hanc honoriam adorationem explicat Concilium, per comparationem ad librum Evangeliorum, luminaria et alias res sacras: *Ad quas (inquit) reverenter accedimus, quemadmodum veteribus pie in consuetudinem hoc adductum est.* Sicut ergo ex hoc loco et ex multis aliis, quæ in tom. I adducta sunt, de fide certum est, imagines absolute et simpliciter adorandas esse, ita idem est omnino certum de hujusmodi rebus sacris. Quod ex eodem Concil. confirmatur, act. 6, tom. 5, ubi Epiphan. nomine totius Concilii dicit: *Quæcumque Deo offeruntur aut consecrantur, sive divina fuerit veneranda crucis figura, sive sacer Evangelii codex, sive venerandæ imagines, sive sacra vasa, ea complectimur et veneramur, ut qui spem habeamus sanctificationis ab ipsis reddendæ, et ob id illis adorationem honorificam exhibemus; et infra afferuntur optima verba Gregor. Nazianz.: Præsepe adora; nam, quæ Deo oblata sunt, ejus participatione et contrectatione sancta fiunt.* Et tandem adducitur illud Psalm. 98: *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est;* ubi per scabellum intelligitur arca Testamenti, juxta illud 4 Paral. 28: *Paravi domum, ubi requiesceret arca Domini et scabellum pedum Dei nostri;* et ratio illius metaphoræ colligitur ex 2 Reg. 6, ubi dicitur Deus sedere in Cherubin super arca; erat enim super arca, inter duo Cherubin, propitiatorium tanquam sedes Dei, et ideo dicitur arca scabellum pedum ejus; quod si, ut alii volunt, per scabellum intelligatur templum, etiam sic confirmatur quod intendimus; nam inter res sacras, de quibus agimus, templo computamus. Unde Hieron., in ep. 18 ad Marcellam: *Venerabantur (inquit) Judæi*

Sancta sanctorum, quia ibi erant Cherubin et propitiatorium et arca Testamenti; ergo multo magis nos venerabimur templo nostra, in quibus Christus Dominus præsens adest; et eadem ratio est de aliis rebus sacris. Unde ponderanda etiam est illa ratio: *Quoniam sanctum est,* quam etiam tetigit Nazianz. dicens, has res fieri sanctas, per conjunctionem ad Deum, seu, quia ejus cultui dicatae sunt, qui modus loquendi est frequens in Scripturis, Exod. 3: *Locus, in quo stas, terra sancta est;* et hoc modo dies festi dicuntur sancti, Exod. 12, et alibi saepe; et vestes sacerdotales vocantur sanctæ, Exod. 28. Sic igitur haec res, de quibus agimus, sanctæ sunt; si ergo scabellum pedum Domini adorandum dicitur, *quoniam sanctum est,* eadem ratione omnes istæ res sanctæ adorandæ erunt. Hinc Chrysost., hom. 20 in 2 epist. ad Corinth., hortatur fideles, ut honorem debitum præstent altari, quod corpus Christi recipit, et Ambros., epist. 14, dicit, fideles solitos esse osculari altaria, venerationis causa, sicut sollemus reliquias vel imagines osculari; quod etiam inter sacrificandum solemus osculari, ut notat Amal., lib. 3 de Eccles. offic., cap. 4, propter quod altare reverendum appellatur ab Euseb. Emis., hom. 4 de Pascha, *sancrum a Paulino, epist. 11 ad Severum, sacrosanctum ab Ambros., lib. de Iis qui initiantur, c. 28, divinum a Dionysio, cap. 3 de Eccles. Hier., et a Concil. Toletan. XII, c. 5; denique vocatur sedes corporis et sanguinis Christi, ab Optato Milevit., lib. 6 contra Parmen., ubi immane sacrilegium Donatistarum deplorat, quod altare Dei radere, frangere et removere ausi fuerant. Unde eleganter Gregor. Nyss., orat. de Sancto baptismate: *Mensa (inquit) sanctum altare immaculatum est, quod non amplius ab omnibus, sed a solis sacerdotibus, iisque venerantibus contrectatur.* Similia fere de templis habet Chrysost., hom. 30 in 2 ad Cor.: *Nonne videtis, quod vestibula templi hujus exosculantur, illi quidem flectentes, alii autem manu contingentes, et ori manum admoventes?* Et de cæteris vasis sacris, idem Chrysostom., homil. 3 ad Ephes., et 81 ad Populum, et August., concio. 2 in 11 Psalm. Et de libro Evangeliorum, esse venerandum docet VIII Synod., can. 3, nam verba Evangelica continet, quæ adoranda esse dicit Anastas. Papa, epist. 1, cap. 1, et in ep. Apostolica, de Consecration., dist. 1, et hinc manavit illa vetus consuetudo osculandi librum, postquam Evangelium in Missa le-*

tum est, ut notarunt Jonas Aurel., lib. 2 de Cultu imaginum.; Ruper., lib. de Divinis officiis, cap. 4; Hugo de S. Victore, lib. 2 de Officiis Eccles., c. 21; et ratione constat hæc veritas ex dictis, quia cuiuslibet rei sanctæ et consecratæ debetur aliqua veneratio; hæc autem res sunt aliquo modo sanctæ. Et confirmatur primo ex his, quæ de veneratione negativa (ut sic dicam) dicta sunt; nam illa cura, quam homo adhibere debet, ne profanas actiones circa hujusmodi res exercet, procedit ex debita estimatione sanctitatis harum rerum; ergo ex eadem procedit debita veneratio harum rerum, quando conrectandæ sunt vel aliqua actio circa illas est exercenda. Confirmatur secundo, quia irreverentia circa hujusmodi res est peccatum sacrilegii; ergo et contrario eis debita est gloriosa veneratio. Antecedens certum est secundum communem omnium Theologorum, ut latius tractatur in 2. 2, quæst. 99, art. 3, ubi et conclusionem hanc docet D. Thom., et totam hanc doctrinam confirmat, quæ magis ex sequentibus patebit.

40. Secunda conclusio. — *Opinio Durandi ab omnibus damnata.* — *Differentiae inter adorationem et orationem.* — Secundo dicendum est, non solum exteriorem actum honoris vel adorationis exercendum esse circa hujusmodi res sacras, verum etiam internam mentis intentionem ad hujusmodi res esse dirigendam. Hanc assertionem existimo æque certam esse ac praecedentem; nam ex illa evidenter sequitur; nam VII Synodus loco citato dicit, hujusmodi rebus deberi honorariam adorationem; actio vero exterior circa aliquam rem exercita, si non procedat ex intentione et voluntate honorandi illam, non est honoraria, quia revera non est verus honor, sed apparens et fictus. Unde si talis res loqui posset, recte diceret illud Isa. 29: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* Dicetur fortasse, in ipsomet actu interiori distinguendam esse duplicem rationem seu voluntatem: una est exercendi actionem exteriorem honoris, v. gr., osculandi vel simile; alia est formaliter honorandi. Quando ergo veneramus has res sacras, volumus quidem actus ipsos exterioris honoris circa illas exercere, et hoc satis est, ut illas venerari dicamus, quamvis formaliter non intendamus eas colere aut eis nos subjecere, sed Deo tantum, ad cuius cultum ordinantur. Sed hoc et rationi et verbis citati Concilii repugnat. Primum patet, quia actio exterior totam suam moralem et studiosam rationem accipit ab

interiori; ergo si interior voluntas, qua ego volo osculari calicem, nullo modo est voluntas honorandi calicem ipsum, sed tantum exercendi circa illum eum actum externum in honorem Dei, non potest dici illa actio exterior honoraria respectu calicis, sed solum deosculatio voluntaria, quæ de se indifferens est ad honorandum vel non honorandum, nisi per intentionem interiore determinetur. Propter quod merito dixit Leontius, relatus in VII Synodo, act. 4: *In omni salutatione et adoratione intentio ipsa requiritur et spectatur.* Secundo declaratur exemplum, nam aliter se gerit, qui ad honorandum Deum, vel se coram illo humiliandum, terram osculatur, et qui calicem vel aliam rem similem religionis ergo veneratur; uterque enim directa voluntate intendit exteriorem actum deosculacionis exercere circa terram vel calicem, ut per se constat, et tamen qui priori modo osculatur terram, nulla ratione dici potest terram adorare aut colere, quia nullo modo intendit, illum actum exercere in honorem vel cultum terræ; ergo, ut prior vere dicatur calicem adorare, necesse est, ut non solum velit actum exteriorem illum quasi materialiter exercere, sed etiam, ut formaliter velit honorare tam rem, alioqui nulla erit inter eos actus differentia, nec magis dicetur quis adorare imaginem aut calicem, quam terram, quando deosculatur eam, quod est plus quam falsum et absurdum, et contra mentem Concilii et sensum omnium fidelium. Unde argumentor tertio; nam tota ratio cultus et intentio colendi pendet ex existimatione; sed longe diversa existimatione pertractamus aut deosculamus hujusmodi res sacras, quam res alias communes, vel, quam terram, cum deosculamus eam; de illis enim habemus hanc existimationem, quod aliquo modo sanctæ sint, eaque ratione debent sancte et honorifice tractari; ergo ex hac existimatione secundum rectam rationem sequi debet intentio exercendi hos actus externos circa hujusmodi res, non solum animo colendi Deum, sed etiam animo et intentione colendi seu honorifice tractandi res ipsas propter Deum, seu (quod perinde est) propter sanctitatem, quam habent ex eo quod cultui divino dedicatae sunt. Quarto argumentor ex variis locis prædictæ VII Synodi, in qua sæpe hujusmodi res sacrae equiparantur quoad venerationem et adorationem imaginibus, ut supra visum est, et patet etiam ex act. 4, ubi ex lib. S. Maximi legitur: *Salutantes sancta Evangelia, venerandas*

cruces et imagines; et subdit Constantin., Episc. Cypri.: *Verbum, salutarunt, sumpsit pro adorarunt.* Tharas autem inferius subdit, verbum illud accipiendum esse reverenda acceptance, nam latria reservatur Deo; et postea totum Concil. animadvertisit, imagines sacris rebus et vestibus in honore æquiparari. Ac tandem adducitur dictum Basilii: *Omne, quod in nomine Domini factum est, venerandum et sanctum est.* Quin potius etiam haereticus, qui conciliabulo Constant. præsentes fuerant, videntur admisso adorationem hujusmodi rerum sacrarum, quando consecratæ aut benedictæ sunt, quamvis de imaginibus illam negarent. Unde act. 6, tom. 4, in princip., referuntur hæc verba illius conciliabuli: *Imaginis appellatio, neque precationem sacram ullam habet, qua sanctificari possit,* quibus significatur, quod si aliquo modo esset consecrata aut benedicta, posset adorari. Ad quod respondet Epiphan. sufficere imaginis representationem absque alia prectione, quod in tom. etiam 3, saepius dixerat. Unde inter alia dicit: *Typus salutiferæ crucis sine sacra prectione et sine dedicatione, apud nos honorabilis existit; satisfacit enim nobis figura, qua tunc sanctificationem accipit, cum a nobis fuerit adorata.* Igitur adoratio harum rerum consecratarum certior habebatur, etiam apud haereticos; re tamen vera æquiparatur adorationi imaginum, ut Concil. definit, scilicet, quoad modum et rationem adorandi, quod etiam confirmari potest ex VIII Synodo generali, can. 3: *Sacram imaginem Domini nostri Jesu Christi et omnium Salvatoris, quo honore cum libro sanctorum Evangeliorum adorari decernimus;* sed imagines adorandæ sunt ex intentione et animo adorandi, non tantum prototypa, sed etiam imagines ipsas; ergo et hujusmodi res sacrae, de quibus agimus. Minor probari potest applicando rationes tactas, et præterea ex variis locis ejusdem Concil., nam imprimis Basil., act. 4, in sua confess., sic inquit: *Honorifice veneror venerandas imagines, suscipio et amplector honoremque debitum eis exhibeo.* Apertius Theodor., in sua confess.: *Sanctorum imagines suscipio non ut Deos, verum mentis meæ affectum, quo in illos affectus sum, hoc modo indicans;* Adrian., in epist. relata act. 2: *Ex animi (inquit) desiderio eas veneramur;* et infer. post epist. Adrian. ait Thar.: *Imaginem picturas secundum priscam Patrum nostrorum traditionem recipimus, ethas desiderio adoramus, ut in nomine Christi, Deiparae et Sanctorum factas, sed*

est incidere re ipsa in opinionem Durand., ab omnibus damnatam, dicentis imaginem non proprie, sed abusive adorari; non enim alia ratione illam vocavit abusivam adorationem imaginis, nisi quia, licet fiat coram ipsa vel juxta ipsam, tamen animus adorantis, ut sic, longe est ab ipsa. Quod etiam parum, vel nihil differt ab alia opinione asserentium, hæc tantum deservire, ut signa excitantia memoriam Dei vel Sanctorum, quia ad presentiam talium rerum coluntur. Quod tandem recte explicatur ex differentia inter adorationem et orationem, nam oratio, licet fiat coram imagine vel juxta imaginem, non tamen fit ad imaginem, quia imago cum non possit percipere verba aut desiderium orantis, non est capax orationis; unde oratio directe et ex intrinseca ratione sua dirigit ad personam intelligentem, ut sic. At vero adoratio non solum fit coram imagine, sed etiam ad imaginem ipsam, ut Concilia loquuntur; ergo ex intentione adorantis dirigit externa adoratio ad venerandam ipsam imaginem, et non tantum ad venerandum prototypum in illa, seu coram illa, alias nulla esset differentia inter illam et orationem. Ex his tandem sumitur ratio a priori hujus veritatis, quia de ratione adorationis non est, ut res, quæ proxime adoratur ut materiale objectum adorationis, percipiat honorem sibi exhibitum per adorationem, quia adoratio non ad hoc ordinatur, ut res adorata percipiat mentem adorantis, sicut oratio; sed ad hoc solum, ut adorans convenienter modo contrectet rem illam, quam veneratur, juxta existimationem quam de illa habet; vel ad hoc, ut eamdem existimationem, quam habet de tali re, suis actionibus externis manifestet, non necessario ipsi rei, quæ adoratur, sed aliis, et præsertim ei, propter quem adoratur; hoc autem totum convenientissime potest habere locum circa res etiam inanimatas, quæ aliqui sacrae vel sanctæ sunt, et ideo cultu aliquo dignae.

41. *Tertia conclusio.* — *Res inanimate non sunt capaces honoris propter seipsas.* — Tertio, juxta doctrinam supra datam de imaginibus et de adoratione Eucharistiae, dicendum est, adorationem harum rerum sacrarum, quamvis pertineat ad eamdem virtutem, qua Deus ipse colitur, tamen in eo ordine esse respectivam et imperfectam, comparatam ad latriam absolutam, quæ ipsi Deo secundum se debetur. *Hæc conclusio* constat, primo ex doctrina, *prædictis locis tradita.* Secundo colligitur *ex variis locis*

prædictæ VII Synodi; nam, act. 6, tom. 5, § Papæ, *quanta insania,* inter alia dicit Epiphanius: *Habemus item et alia plurima consecrata vasa; hæc, quia in nomine tuo facta sunt, et consecrata, exosculamur;* et idem dicitur de imaginibus; et særissime in eodem Concil., præsertim act. 6, tom. 4, non longe a principio, ait Epiphanius, *imaginis honorem in primum exemplar reverti;* et ibid. sumit argumentum a contrario; nam, qui typum alicujus contumelia afficit, in eum, quem typus repræsentat, injurius est; et ad hoc citantur Basil., Chrys., et alii, inferius, tom. 5, et ab Adrian. P., in epist., act. 2, et ad idem refertur Anastas., Episc. Theopoleos, act. 4, et Cyril. Hieros., et Simon Stylita, act. 5; et deinde in act. 7, in definitione fidei, et post illam in acclamationibus Patrum eodem modo explicatur tota hæc adoratio, scilicet, per respectum ad alium, ut notavit etiam Photius, Patriarch. Constant., in lib. de VII Synodis, circa septimam, ubi inter alia inquit: *Omnibus perspicuum est, honorem imaginibus habitum ad eos transire, quos illæ referunt;* et infra dicit, imaginem adorandam, atque colendam ad honorem et venerationem illius, quem ipsa refert, et subdit: *Cum adoratio atque honor adhibeatur eodem modo, quo in aliis sacris notis et formis sanctissimæ latræ utimur, neque enim in illis consistimus, honoremque et adorationem concludimus, neque ad alios diversos ac varios fines distrahimur, sed per diversum et singularem ipsorum cultum et adorationem, quæ cernitur, sacra continentia que ac minime divisa ratione, animos nostros ad invisibilem illam, singularemque atque unicam divinitatem dirigimus;* et infra subdit: *Sic et Sanctorum templo et sepulchra, reliquias fideler adoramus;* et infra: *Et si quid hic in mysticis et sanctis nostris sacrificiis simile est per munus et gratiam in illis exhibitam, præcipuum auctorem et principem causam agnoscimus ac commendamus.* Est igitur quoad hoc eadem ratio de his rebus sacris, quæ de imaginibus; sicut ergo adoratio imaginum est respectiva, ita etiam hæc. Ratio vero est supra tacta in principio sectionis, quia res inanimate non sunt capaces honoris et adorationis propter seipsas, quia non sunt capaces propriæ excellentiæ aut intrinsecæ sanctitatis, sed tantum per quamdam denominationem seu relationem extrinsecam, ut superius etiam in his rebus, de quibus agimus, declaratum est; ergo neque etiam sunt propter se capaces adorationis, sed tantum

propter aliud; talis enim est adoratio, qualis excellentia vel sanctitas; est ergo legitima adoratio harum rerum, respectiva tantum. Præterea, quod hæc adoratio pertineat ad eamdem virtutem, qua colitur Deus, probatur, quia tota ratio adorandi has res, est divina excellentia, ad cuius cultum et sacrificium, templæ, altare, vasa sacra et omnia similia ordinantur; ergo eadem virtus, quæ inclinat ad colendum Deum, inclinat ad venerandum hæc omnia propter Deum. Tandem, quod hæc adoratio sit minor quam latræ, sœpe traditur in prædicto Concil., act. 2, post epistol. Adriani; act. 4, særissime, præsertim in confessione fidei totius Concil., quæ in fine habetur; ac tandem act. 7, in ipsa definitione fidei. Et ratione patet, quia adoratio propter rationem extrinsecam multo minor est, quam propter intrinsecam excellentiam, ut per se manifeste patet; sed perfecta latræ illa est, quæ datur Deo propter intrinsecam et summam excellentiam; hæc autem res sacræ solum adorantur propter excellentiam extrinsecam Dei; ergo earum adoratio minor est, quam latræ. Unde etiam intelligitur, quomodo hæc res dicantur in prædicto Concil. non adorari in spiritu et veritate; non enim ideo hoc dicitur, quia adorentur in solo corpore et falsitate, alioqui, ut dicebamus, fiet tantum et specie tenus adorarentur, quomodo videntur expondere, qui dicunt, ideo non adorari in spiritu et veritate, quia, licet corporalis actio adorationis circa illas exercetur, tamen intentio adorantis ad illas nullo modo refertur; dicuntur ergo non adorari in spiritu et veritate, quia animus adorantis eis non subjicitur, tanquam serviens propter seipsas, sed tanquam serviens Deo in ipsis, vel tanquam serviens ipsis propter Deum; utrumque enim recte dici et fieri potest, nam, licet humana natura, quæ dignior est insensibilius rebus, illis subjici non debeat, in eis sistendo, seu propter seipsas, tamen propter rem excellentiorem rationabiliter potest eis subjici aut servire, convenientem honorem eis tribuendo, et tunc non dicitur eis servire in spiritu et veritate, sed illi propter quem has res veneratur et honorifice tractat. Unde Germ., Patriarch. Constant., in epist. relata in VII Synodo, act. 4: *Hæc, inquit, imaginum apparatus ratio est, non quod nos adorationem in spiritu et veritate, incomprehensibili et investigabili deitati decentem, in manu factas imagines, aut in opera hominum arte facta, aut sane in ea, quæ subsunt Deo, sive*

visibilia sint, sive invisibilia, transferre studeamus, verum, ut dilectionem nostram, quam juste in sanctos Dei servos habemus, per istum modum exhibeamus, et per honorationem illorum in eum, qui per illos glorificatus est, quique illos glorificavit in confessione omnipotenz suæ, Christum scilicet, glorificationem et cultum referimus. Quin potius ex his verbis et ex multis aliis ejusdem Concilii intelligitur, non solum res inanimatas, verum etiam nec Sanctos ipsos esse adorandos in spiritu et veritate; nemo autem negabit, quando Sancti adorantur, intentionem honoris et cultus ad eos immediate dirigi; ergo non negatur adoratio in spiritu et veritate, quia posita sit in actu externo sine intentione cultus, sed quia non tendit in rem adoratam, tanquam ultimum terminum adorationis, in quo mens fidem suam et spem collocat. Denique adoratio in spiritu et veritate, idem est, quod adoratio latræ perfectæ et absolutæ, et ideo action. 6, tom. 4, § *Ex his*, Epiphanius veros adoratores vocat, qui in spiritu et veritate Deum colunt, et propterea non cessant imagines amplecti et venerari, et in § sequente ait, *nos supernis honoribus magnificare Sanctos; sinceram autem et inviolatam fidem et cultum in spiritu et veritate soli Deo offerre, minime vero creaturis illis, quæ sunt sub caelo.*

42. *Difficultas.* — Ex his satis responsum est ad fundamentum seu rationes dubitandi tactas in principio sectionis. Una vero suboritur difficultas, quæ, licet in citatis locis tacta sit, tamen, ut multis amplius satisfaciamus et varias locutiones prædictæ VII Synod. exactius declaremus, pressius hic est urgenda et examinanda. Difficultas ergo est, quia sequitur ex dictis nos dividere et multiplicare adorationes; nam unam dicimus tribuendam esse Deo, quam absolutam et perfectam latriam vocamus; aliam vero rebus sacris, quam vocamus respectivam vel secundariam atque imperfectam latriam; consequens autem videtur falsum et contra prædictum Concil., in quo særissime dicitur, ideo adorationem hanc legitimam esse, quia per eam non dividitur imperium, neque honor, quia tota illa adoratio tendit in Deum et ab illius adoratione non dividitur. Unde sunt illæ frequentes locutiones: *Imagini honor exhibitus ad ipsum prototypum refertur;* et illa: *Adorantes, non ad ea, quæ oculis repræsentantur, respicimus, sed ad ea, quæ per res significantur.* Unde est etiam illud Adriani, in sua ep., act. 2: *Non*

*in coloribus et tabulis honorem constituentes, sed eorum prædicantes gloriam, quorum appellationes imagines referunt; et ibid. ex Greg. Niss. refertur, animum adorantis reduci debere ad contemplationem primi exemplaris; et Chrysost. dicens: Quando *imago imperatoris in civitatem insertur, populus non imaginem honore prosequitur, sed veluti præsentiam regiam suscipit;* et hoc modo dicitur ibidem, quod haec veneratio per recordationem exhibetur; et similia habentur in actione tertia in epist. Orientalium, circa finem, quam legati Pontificis postea laudant, dicentes, *in omnibus consentire cum Epistola Adriani.* Similia leguntur in act. 4, in epist. Nili ad Olympiodorum, et citantur Chrysostom., et Athanas., et Basilius, præsertim lib. de Spiritu Sancto, cap. 17, dicens, *adorationem imperatoris et imaginis ejus, esse unam, quia sicut est unum imperium, ita imaginis honor ad primum veluti fontem dirigitur;* et similia leguntur in epist. Germ., et in his, quæ ex Leontio, eadem act. 4, referuntur. Ubi specialiter notari possunt illa verba: *Non illi honorantes, sed Patrem desiderantes ac venerantes, quæ in reliquiis dicuntur.* Eadem fere habentur in epist. Gregorii ad Germ., eadem act. 4, et 5 in disputatione Leontii cum Judæo, et in dictis Joannis Thessalonicensis, et in act. 6, tom. 2, ac denique act. 7, in ipsa fidei definitione dicitur: *Imaginis honor in prototypum resultat, et qui adorat imaginem, in ea adorat quoque descriptum argumentum.* Nec refert, quod hoc loco sermo est de adoratione Dei et Sanctorum, quas certum est duas esse; tum quia in eodem Concilio saepe comparatur adoratio imaginum adoracioni Sanctorum, et adoratio Sanctorum dicitur aliquo modo esse una cum adoracione Dei, quia adoratio Sanctorum ad Dei honorem refertur, et in Sanctis adoratur Deus, ut patet ex locis supra adductis; tum etiam quia eodem modo distinguuntur in eodem Concilio, adoratio imaginis et latræ, ut patet ex Tharasio, post epistolam Adriani, in act. 2, et in act. 6, in fine, in demonstratione de imaginum utilitate, ubi sic dicitur: *Quapropter non indignas habebimus imagines honore, salutatione et veneratione, debitamque adorationem illis dare debemus; sive igitur placebit, salutationem sive adorationem appellare, idem profecto erit, modo sciamus excludi latræ.* Hæc enim est alia a simplici adoracione, ut saepe alibi est ostensum. Si ergo est alia et alia, necesse est aliquo modo esse duas. Variis ergo modis potest intelligi, quod sit una, et duplex hæc adoratio. Primo, quod sit una realiter seu physice, duplex autem moraliter, in hoc sensu, quod res sacra, et Deus unomet actu externo adorantur, et hoc modo dicitur adoratio una physice, seu realiter; tamen, quia illa exterior adoratio respectu Dei fit ex intentione cultus ejus, respectu vero calicis vel alterius rei sacræ, non ita fit ex intentione cultus ejus, sed solius Dei, qui in illa vel per illam rem adoratur, ideo moraliter illamet actio est latræ respectu Dei, non vero respectu calicis. Hæc tamen expositio satis rejecta est ex superioribus. Est enim contra mentem Concilii, et contra rationem; nam licet juxta illam recte intelligatur, quomodo illa actio sit latræ respectu Dei, non autem respectu calicis, non*

ligi modo consueto locutionibus omnibus Sanctorum adductis in superioribus actionibus, et e converso omnia, quæ prius allegata fuerunt, intelligi juxta sensum illius definitio-nis. Aut ergo illa definitio intelligitur de adoratione secundaria et respectiva, aut de absoluta et primaria. Primum dici non potest, tum quia in superioribus actionibus sepius declaratum fuerat, ex Patrum sententiis, ima-gines adorari eadem adoratione, qua exemplaria; illa autem adoratio est perfecta et absoluta; tum etiam quia in eadem definitione subditur talis ratio hujus adorationis: *Imaginis enim honor in prototypum resultat, et qui imaginem adorat, in ea adorat quoque descriptum argumentum.* At vero, quando in imagine Dei adoratur Deus, illa est perfecta et absoluta latræ; ergo, juxta mentem Concil. sermo est de tali adoratione, et per eam dicitur imago adorari. Tum denique, quia Concil. Trident., sess. 25, loco citato, ita videtur, tam rem ipsam, quam VII Synod. definitionem explicare, dicens, *imaginibus debitum honorem et venerationem impertiendam esse, non quod credatur inesse aliqua in iis divinitas vel virtus, propter quam sint colendæ, vel quod ab eis sit aliquid petendum, sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illa representant, ita ut per imagines, quas osculamur, et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adores-mus; et Sanctos, quorum illæ similitudines gerunt, veneremur, id quod Conciliorum, præsertim vero II Nicene Synodi decretis contra imaginum oppugnatores est sancitum.* Constat autem hanc adorationem, quam his verbis Concilium explicuit, esse absolutam et perfectam; ergo de illa locutum est etiam Concil. Nicen. Erga illa secundaria adoratio et respectiva, non habet fundamentum in his Concil., neque asserenda est.

13. Ad principalem difficultatem responde-tur, in nulla opinione negari posse, quin adoratio imaginis et exemplaris, reliquiarum, et Sanctorum, quorum sunt reliquiae, rerum sacrarum, quæ ad cultum Dei deputantur, et ipsius Dei, aliquo modo una sit, et aliquo modo duplex. Una quidem propter omnia adducta in difficultate proposita, et quia, ut Aristoteles dixit, ubi est unum propter aliud, ibi est unum tantum; constat autem in presente unum propter aliud adorari, verbi gratia, vasa vel templa sacra propter Deum. Due autem, quia in illo Concil. saepe dicitur, imagines, verbi gratia, honorifice

tamen salvatur, quod respectu calicis si vera adoratio, qua seclusa intentione, nullus verus honor alicui deferri potest; non ergo erit ibi duplex adoratio moralis in una actione reali, sed potius unam actio, respectu unius erit adoratio, et non respectu alterius, sicut diximus supra de osculatione terræ in honorem Dei; illa enim est adoratio respectu Dei, non vero respectu terræ, quia non ea intentione fit. Secundo ergo modo potest e converso dici hæc adoratio duplex actu reali ac physico, una vero moraliter seu radicaliter in uno habitu, aut ratione formali communi, aut fine; quo modo dilectio Dei et proximi dici potest una caritas, quamvis non admittamus, Deum et proximum uno actu diligi; quia una Dei bonitas est ratio diligendi Deum et proximum, et ita est utriusque una caritas habitualis, et una dilectio, propter relationem ad eamdem personam, propter quam cæteræ diliguntur. Et simile exemplum est in intentione finis et electione medii propter finem; nam esto, physice et realiter non sint unus actus intentio et electio, nihilominus ille censemur esse unus motus moraliter unus ratione unius termini ultimi, qui est ratio tendendi in reliqua, et ratione etiam unius principii, seu unius habitus et inclinationis. Et hæc expositio in rigore posset sufficere ad unitatem requisitam inter adorationem Dei, et rerum sacrarum, vel imaginum ejus, etc., ut talis adoratio sancta sit, et conformis rationi, quandoquidem tota tendit formaliter in Dei honorem, quatenus ipse est ratio, propter quam cæteræ omnia adorantur; unde non dividitur imperium, sed unitur potius in una Dei majestate, quæ est ratio adorandi cætera, et in una radice inclinante ad Dei cultum, ex qua provenit, ut etiam in veneratione habeantur omnia, quæ ad Dei cultum spectant; sicut non dividitur caritas seu amicitia ex eo quod diligatur proximus propter Deum, sed unitur potius in Deo; physica enim illa distinctio actuum parum ad rem moralem refert, nec dividit animum ejus vel intentionem aut estimationem, quando omnia in unum tendunt; et hoc revera est, quod præcipue intendit Concilium.

14. Concilii intentio. — Sententia auctoris. — Idem actus potest habere duplex materiale objectum. — Alia auctoris sententia. — Opinio Durandi. — Modus adorandi possibilis et licitus. — Ulterius vero addo, hanc adoracionem non tantum habitu esse unam, sed etiam actu reali et physico, quamvis semper sit ali-